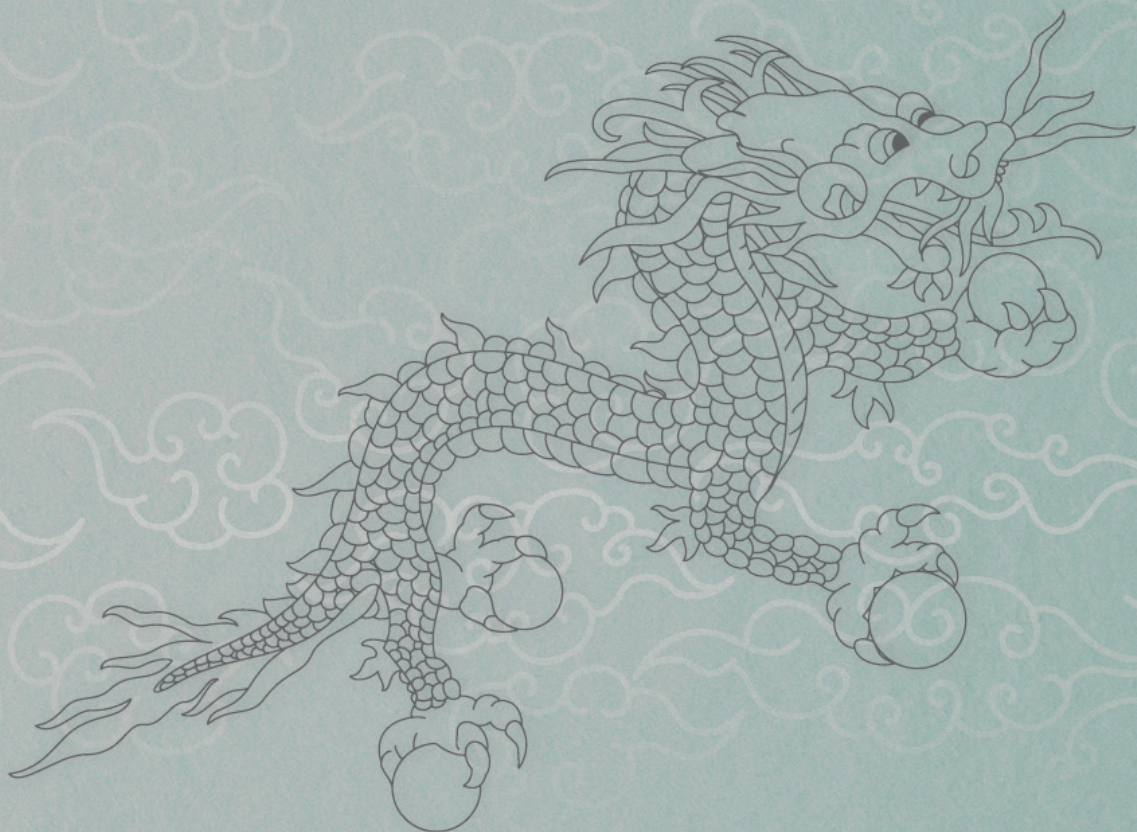

KERÉKNYOMOK

TÁRSADALMI, ORIENTALISZTIKAI ÉS BUDDHOLÓGIAI FOLYÓIRAT

2023

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- 3 Porosz Tibor**
A Buddha szubsztanciaellenes negatív ontológiája
- 43 Kelényi Béla**
A tükrö(zödés)t néző *bódhiszattva*
- 61 Király Gábor**
Cselekvési kiindulópontok – A cselekvőképesség szociológiai és buddhista szemléletű tárgyalása
- 80 Gelle Zsóka**
Tibeti források sNgags 'chang Shākya bZang po életéről
- 98 Gáncs Nikolasz**
Shingon buddhista temetés Japánban egy külföldi szemével
- 113 Majer Zsuzsa**
A 10. *bogd* beiktatása – az első visszhangok és hatás a mongol szertartásrendszerre
- 137 Karma Ura**
Az Össz nemzeti Boldogság: teljességre törekvő fejlődés
- 168 Françoise Pommaret**
A női vallásgyakorlók szerepének megerősödése a mai Bhutánban
- 185 Valcsicsák Zoltán**
Bódhiszattva vállalkozók Bhutánban

KRITIKÁK, RECENZÍÓK

BHUTÁN

- 199** Donald S. Lopez Jr.
– Thubten Jinpa. *Dispelling the Darkness. A Jesuit's Quest for the Soul of Tibet*. Cambridge MA, London: Harvard University Press, 2017. (Kuzder Rita)
- 203** *The Amṛtasiddhi and Amṛtasiddhimūla. The Earliest Texts of the Haṭhayoga Tradition*. Critically edited and translated by James Mallinson and Péter-Dániel Szántó. Pondicherry: IFP EFEO, 2021. (Törzsök Judit)
- 209** Summaries in English
- 129 Valcsicsák Zoltán – Zsolnai László**
Bhután, a Mennydörgő Sárkány és az Össz nemzeti Boldogság földje
- 132 Karma Phuntsho**
Bevezetés a bhutáni buddhista hagyományokba

GÁNC S NIKOLASZ

Shingon

buddhista temetés Japánban egy külföldi szemével

Japánban a mai napig elterjedt a buddhista stílusú temetkezés szokása, amelyet minden buddhista irányzat szertartásai között megtalálunk. A különféle buddhista iskolák szertartásai között minimális különbségeket találunk, amely különbségek minden esetben az adott iskola tanításaival függnek össze. A *shingon* iskola a tantrikus buddhista tanításokat képviseli Japánban, ami temetési szokásaiban is megnyilvánul. Jelen cikk a *shingon* temetési szertartást és megemlékezési szokásokat mutatja be.

Kulcsszavak: *shingon*, buddhizmus, halál, temetési szertartás, megemlékezés, buddhista szertartás

Bevezető gondolatok

A *shingon* (*Shingon-shū* 真言宗¹) a buddhizmus egyik legrégebb óta létező irányzata Japánban, a buddhizmus ezoterikus, vagy más szóval tantrikus iskoláinak egyike, és mint ilyen, a *vajrayāna* (*mikkyō* 密教, vagyis „titkos tanítás”) vonalhoz tartozik. A 9. században, a Heian-korban (794–1185) került Japánba a nagy vallási vezető, Kūkai² 空海 (774–835) közvetítése által. Kūkai kínai útja során évekig tanulmányozta a *vajrayāna* tanításokat egy tantrikus mester, Huiguo 惠果 (746–805) vezetése mellett. Japánba való visszatérése után ezeket a tanításokat jelentősen módosította és rendszerezte. 819-ben Saga császár 嵯峨天皇 (786–842) támogatásával megalapította első kolostorát, a Kongōbuji-t 金剛峰寺, Kiotótól 京都 délre a Kōya-hegyen 高野山, majd később, 823-ban Kiotóban a Tōji-t 東寺, amely aztán a *shingon* irányzat központja lett.

A japán *shingon* mind a mai napig világszerte több millió főt számláló közösséggel büszkélkedhet. Megalapítása óta fontos részét képezi a japán kultúrának, tanításai és gyakorlatai átítatják annak számtalan területét.

A *shingon*, a *tendai* 天台 buddhizmus tantrikus elemeivel együtt alkotja a japán tantrikus buddhizmust, ami azt jelenti, hogy tartalmaz titkos, csak a beavatottak számára elérhető tanításokat, illetve nagy hangsúlyt fektet a *tantrák* használatára. A *tantrák* olyan buddhista szövegek, amelyek a tanítások gyakorlataival kapcsolatos szabályokat és rítusokat írnak le, és ezáltal támogatják a gyakorlót a megvilágosodás útján való előrehaladásban. Az elmélet és a gyakorlat ötvözetéből

1 Vagyis szó szerint fordítva „Igaz szó iskola”, amiben az „igaz szó” (*shingon* 真言) a „mantra” szó fordítására is használt japán kifejezés.

2 Posztumusz nevén Kōbō-Daishi 弘法大師.

jöttek létre, és úgy tartják, hogy a bennük leírt gyakorlatok közvetlenül a Buddhától származó titkos tanítások. A tantrikus gyakorlatok között találunk meditációs praxist, a *mudrák* (szkt. *mudrā*, japánul *insō* vagy *inzō* 印相) és a *mantrák* (szkt. *mantra*, japánul *mantora* マントラ vagy *shingon* 真言) használatát, valamint *mandalák* (szkt. *maṇḍala*, japánul *mandara* 曼荼羅) és *jantrák* (szkt. *yantra*, japánul *yantora* ヤントラ) „építését” a különféle istenségek hatalmának megidézésére és a velük történő egyesülés elősegítésére. Ezek mind részét képezik a *shingon* gyakorlatainak is, ahol egyes szertartások eredete akár több ezer évre visszanyúlhat. Megemlíthetjük például a *shingon* egyik ma is élő rituáléját, a *goma* 護摩 (szkt. *homa*) szertartást, melynek története egészen a védikus Indiáig vezet vissza. A szertartás természetesen sok változtatáson és finomításon ment át, hogy aztán a buddhista tanításokhoz és szoteriológiához alakítva végül beépülhessen a *shingon* rituális hagyományába. A szerzetesek képzési folyamatában a *homa* jelenti a legfelsőbb szintet, és egyben a szemlélődés végső szintjét is. Más formális gyakorlatok, mint a böjt, a test és a környezet tisztaságának gondos megőrzése, vagy a különféle beavatási szertartások, szintén részét képezik a *shingon* szerzetesi életnek.

A *shingon* tanításai Kūkai-nak az iskola két központi *szútrája* köré kidolgozott értelmezésén alapulnak. Ez a két *szútra* a *Dainichikyō* 大日經 (*Mahāvairocana-Sūtra*) és a *Kongōchōkyō* 金剛頂經 (*Vajraśekhara-Sūtra*).

Kūkai és a *shingon* tanításai szerint a megvilágosodás nem egy távoli jövőben érhető csupán el, hanem itt és most, ebben az életben jelenlévő valós lehetőség. A megvilágosodáshoz vezető úton rituális és meditációs gyakorlatokon vezetnek végig a gyakorlók. Kūkai úgy tanította, hogy a kozmikus Dainichi 大日 (*Mahāvairocana*) Buddha, kinek teste a hat nagy elemből áll (föld, víz, tűz, szél, tér és a tudatosság), nem más, mint a *dharmakāya* (japánul *hosshin* 法身, vagyis törvénytést, a Buddha megnyilvánulatlan aspektusa). Dainichi Buddha a *Dharmát* tanítja minden jelenlévő dolgon keresztül. A folyamatos és egyben harmonikus kölcsönhatás és együttműködés a hat elem között minden dolog alapja, és minden dolog létrehozója az univerzumban, így minden létező dolog a hat elem egyedi kombinációja, és így maga a *dharmakāya*. Éppen ezért a *dharmakāya* mindent áthat, és mivel Kūkai úgy tartotta, hogy a *dharmakāya* kifejti a *Dharmát* (*hosshin seppō* 法身說法), így a *Dharma* is manifesztálódik mindenben. A *Dharma* ezen titkos kinyilatkoztatása pedig megragadható, ha tanulmányozzuk a három misztérium (*sanmitsu* 三密) rendszerét, amelyek a test (*mudrá*), a beszéd (*mantra*), valamint a tudat (*mandala*). A *mudrák* segítik a gyakorlók abban, hogy a szent gesztusok által, amelyek a kezükkel, karjaikkal és a lábukkal hoznak létre, megfékezzék a hat elem mozgását. A *mantrák* lehetővé teszik, hogy a gyakorlók manipulálják a szótagokat, amelyek a hat elemet és azok kombinációit szimbolizálják. Végül a *mandalákkal* végzett meditációk szent képeket hoznak létre a gyakorló tudatában, melyek színeikkel és formáikkal jelenítik meg a hat elemet a változatlan, összehangolt és létrejövő cselekedeteikben. Ezen gyakorlatok segítségével a *shingon* követő megteremtheti belső harmóniáját (meggyógyíthatja önmagát), befolyással lehet az őt körülvevő világra, megfejtheti Dainichi Buddha, vagyis a *dharmakāya* titkos nyelvét, és képessé válik arra is, hogy részt vegyen a *dharmakāya* univerzumának örökké tartó teremtésében. Ezek a gyakorlatok valójában egy módot biztosítanak az univerzum és az individuum közti kapcsolat megértésére, valamint eltörlik a határt és a különbséget a gyakorló és a *dharmakāya* között, ily módon érve el a buddhaságot ebben az életben.

A *shingon* temetési szertartás etikettje és folyamata

A *shingon* temetési szertartás során van néhány olyan alapszabály, egy úgymond külön *shingon* temetési szertartás-etikett, amit illik betartani.³ A virrasztáson az öltözködést tekintve a nem formális gyászruha viselése is elfogadott a gyászolók számára. Azonban a családtagoknak azt ajánlják, hogy teljes gyászruhát viseljenek, és ha nincsen különösebb ok, akkor tartózkodjanak mindenféle ékszer viselésétől, leszámítva a jegygyűrűket.

Az öltözködési etikett a megemlékezési szertartásokra is kiterjed, amely megemlékezések minden hetedik napon kerülnek megtartásra, egészen a halál bekövetkezte utáni negyvenkilencedik napig. A hagyomány szerint minden „hetedik napos” megemlékezés során fokozatosan áttérnek a hétköznapi viseletre, így a gyászydőszak végén, a negyvenkilencedik napon megtartott szertartásra már nem gyászruhában, hanem a megszokott hivatalos öltözetben illendő részt venni. A temetési szertartás alatt jellemzően minden buddhista irányzatban füstölőt égetnek, miközben egyúttal folyamatos recitálás is zajlik. Ezt a füstölő égetést nem csupán a szertartás vezetője végzi, hanem hozzá hasonlóan az összes jelenlevő is. A *shingon* buddhizmusban háromszor szokás megismételni a füstölő égetést, ezért a résztvevők háromszor csippentenek fel füstölőport a jobb kezük három ujjá közé, emelik azt a homlokukhoz, majd szórják a lángokba, így imádkozva az elhunytért. A *shingon juzu* 数珠 olvasófüzér elnevezése *furiwakejuzu* 振分数珠, vagyis „két részre osztott” *juzu*, ami 108 szemből áll, ahogy minden buddhista olvasó.

A gyászoló családot leszámítva azonban elfogadott az általános, informális *juzu* használata is. Két jellegzetes szertartás zajlik a *shingon* temetéseken, amik más buddhista iskoláknál nem találhatóak meg. Ezek a *kanjō* 灌頂 és a *doshakaji* 土砂加持. A *kanjō* során vizet öntenek az elhunyt fejére, hogy aztán a Buddha trónjára „helyezhessék”. A *doshakaji* során földet és homokot vízzel átmosnak, hogy ezáltal megtisztítsák a szennyeződésektől, mivel úgy tartják, hogy a föld és a homok eltörli a szenvedéseket, a sírra szórva pedig eltörli a bűnöket. Ezen felül *goma* 護摩 rítust végeznek,⁴ valamint a *gohonzon* 御本尊⁵ előtt mantráznak.

A *shingon* iskola szövegei közül a leghíresebb a *Kōmyōshingon* 光明真言 (a „Fény mantrája”), amely a temetési szertartás végén és a virrasztás előtt is elhangzik. A *mantra* így hangzik: *On abokya beiroshanō makabodara mani handomajinbara harabaritaya un*⁶ 「唵 阿謨伽 尾盧左曩 摩訶母捺囉 麼拏 鉢納麼 入嚩囉 鉢囉鞞哆野 吽」. A *mantra* jelentése: Dainichi Buddha dicsérete és a fény kérése.

A virrasztás szertartását (*tsuya* 通夜) a *butsuma*⁷-ban 仏間, vagy egy tágasabb szobában szokás megtartani. A halál beálltát követően azonnal egy szerzetest szokás hívni, aki elmondja a *szútrá*-kat (*makuragyō* 枕経, vagyis „párna *szútra*” szertartás), hagyományosan az elhunyt „párnájánál”.

3 Japánban minden temetkezési vállalkozónak, sőt a legtöbb templomnak, kolostornak elérhető az interneten a honlapja. A honlapokon jellemzően megtalálhatók azok az alapvető információk, amelyek segítségével akkor is el tud mindenki igazodni a temetési szertartások menetét és az egyedi szabályokat tekintve, ha nem az adott buddhista közösség gyakorló tagja.

4 A *goma* (szkt. *homa*, *havana*) egy olyan buddhista szertartás, minek során fapálcikát égetnek, hogy áldást kérjenek egy istenségtől, Buddhától.

5 A *gohonzon* egy általános kifejezés a mély tisztelettel övezett vallási tárgyra, ami lehet például egy buddha vagy egy *bódhiszattva* szobra, vagy egy, a fő helyen álló kép, kalligráfia.

6 A „Fény mantrája” (szkt. *prabhāsa-mantra*) szanszkrit szövege egy Dunhuang-i fanyomat alapján: *om amoghavairocana mahāmudrāmañipadmajvāla pravartaya hūm*. Angol fordítása: *om* O Light of the Jewel-lotus that is the Great Seal of the Unfailing Vairocana advance *hūm* (Hidas 2014: 111).

7 *Butsumá*-nak az úgynevezett oltárszobát nevezik.

Ebben az esetben gyakran északnyugat felé fordítják a testet. A *makuragyō*-t követően és a *tsuya* előtt kerül sor a *nōkan shiki*-re 納棺式, vagyis a holttest koporsóba emelésére, melynek során elvégzik a *doshakaji* szertartást, amikor néhány olyan tárgyat – kivéve fém és üveg tárgyakat – is lehetőség nyílik a test mellé a koporsóba helyezni, amelyet az elhunyt nagy becsben tartott. A virasztást követően a résztvevőknek ételt és italt szolgálnak fel, és visszaemlékeznek az elhunyra.

A temetési szertartás menete:

- *Nyūjō* 入場, a belépés – a *dōshi* 導師 és a *shikishū* 式衆 (a szertartás vezetője és segítője) belépnek a terembe
- *Zukō* 塗香, a „füstölővel burkolás” – a testre füstölőt tesznek, hogy eltávolítsák a szennyeződések.
- *Shasui* 洒水 – tisztító szertartás, amelynek során a *shasuiki*-ből „Dharma vizet” öntenek a koporsóra.
- *Kaji* 加持, ima – *mudrák* által létrehozott *vadzsrák* használatával végzett mantrázás, recitálás.
- *Sanrei* és *Teihatsu* 三礼・剃髮, menedékvétel és borotválás – a Buddhában, *Dharmában* és *Szanghában* történő menedékvételt követően megtörténik az elhunyt (imitált) megborotválása, miközben a szerzetes *gemon*-t⁸ 偈文 recitál.
- *Jukai* 受戒, fogadalomtétel – az elhunyt megkapja az előírásokat, szabályokat.
- *Hyōbyaku* 表白, tanítás kérése – Dainichi Buddhától kezdve a különféle Buddhákat arra kéri, hogy tanítsák az elhunytat.
- *Jinbun* 神分, köszönetnyilvánítás – a szertartás hálát ad Dainichi Buddhának, Amida Buddhának 阿弥陀如来, Maitréja *bódhiszattvának* 弥勒菩薩, Kannon *bódhiszattvának* 觀音菩薩, Enma királynak 閻魔大王 (Jama, a túlvilág bírja) és így tovább, és isteni védelmet, az elhunyt bűneinek széttörését, valamint a buddhaságának elérését, buddhává válását kéri.
- *Indō* 引導 – utolsó szavak átadása az elhunyt számára, háromszor recitált *gáthá* hangzik el. Az elhunyt azonnali buddhaságának elérése érdekében ismét lezajlik a *Hyōbyaku* és *Jinbun*, valamint a *Fudō kanjō* 不動灌頂 és a *Miroku sanshu* 弥勒三種, vagyis Acsala és Maitréja tanításainak átadása.
- *Hajigoku* 破地獄 pecsétje – ez a szertartás az elhunyt tudatából/szívéből eltávolítja a poklot.
- *Goindōdaiji* 御引導大事 – *Kōbō-Daishi* útmutatásainak pecsétjének, *gátháknak* és *mantráknak* recitálása.
- *Kechimyaku* 血脈 – a *shingon* ezoterikus buddhizmus vonalának átadása.
- *Rokudaiin* 六大印, a „hat fő pecsét” – a *shingon* átadása.
- *Fujumon* 諷誦文 – az elhunytért való recitáció, hogy elérje a buddhaságot.
- *Gosan* 後讚 – recitáció, dicsérek és felajánlások megismétlése.
- *Dokyō* 読経, *szūtra* recitálás – *mantrák* (*shingon* 真言), *dháranák* (*darani* 陀羅尼) és az érények felajánlásainak (*ekō* 回向) recitálása.
- *Kigan* 祈願, ima – recitálás az elhunytért, hogy a Tiszta Földön szülessen újjá.
- *Dōshi sai gokuhiin* 導師最極秘印 a *dōshi* legtitkosabb pecsétje – a temetési szertartás lezárása a *dōshi* legtitkosabb pecsétjével való összekapcsolódás.
- *Taijō* 退場, távozás – a *dōshi* és a *shikishū* távoznak.
- *Shukkan* 出棺, a koporsó elszállítása – a hozzátartozók búcsúszavakat és virágokat ajánlanak fel az elhunytaknak, elszállítják a koporsót és elvégzik a hamvasztást.

8 A *gemon* jelentése „vers”, aminek a tartalma többnyire a buddhák és a *bódhiszattvák* dicsőítése.

Interjú K. san-nal

Három éve kezdtem el foglalkozni a zen buddhista temetési szertartáshoz kötődő szokások tanulmányozásával, a temetési szertartás pontos menetének mélyreható megismerésével, valamint az elhangzó szövegek felkutatásával és azok magyar nyelvre történő átültetésével. Egy évvel ezelőtt elhunyt a Japánban élő kedves barátom anyósa, ekkor a barátom felajánlotta, hogy részletekbe menően beszámol nekem a shingon buddhista temetési szertartásról, és az ahhoz kapcsolódó egyéb szertartásokról is, így segítve azt, hogy egy, a zen buddhizmushoz közeli hagyományt testközelből megismerhessek. Hónapokon át tartó beszélgetések során elmélyedtünk a halál pillanatától kezdve a temetésen át a halált követő első év szertartásainak részleteiben, ahogyan azokat egy külföldi (gaikokujin 外国人) laikus szemlélő megéli. K. san vegyes házasságban él, amelyben egy gyermeket nevel, nem gyakorlója semmilyen buddhista irányzatnak, és elméleti szinten sem mélyedt el túlságosan a japán buddhizmus szokásaiban, így meglátásai nem terheltek semmiféle előítélettel, abszolút a tiszta tapasztalás és a saját természetes reakcióinak feldolgozásain alapulnak.

Mióta élsz Japánban és milyen út vezetett oda, hogy egy shingon buddhista temetési szertartás részesévé válhattál?

Több, mint tíz éve élek Japánban, de anyósom temetése volt az első ilyen szertartás, amin részt vettem. Sőt, nemhogy részt vettem benne, mi rendeztük az egész ceremóniát.

Nem sokat tudtam a temetési szertartásokról, csak annyit, hogy nagyon hosszúak, a nyugaton ismert, elsősorban keresztény temetésekhez képest nagyon bonyolultak, és hogy a halál beállta után pár nap múlva már meg is rendezik őket.

Miben látod a temetések hosszúságának és bonyolultságának az okát? Hogyan kezdődik el a szertartás?

Először is rendeznek egy virrasztást, amire általában a *ceremony hall*⁹-ban kerül sor, ami nem a temetőben levő temetkezési vállalatnál, hanem egy, a városközpontban található épületben van berendezve. Itt zajlik a virrasztás és a másnapi temetés is.

A virrasztás este és éjjel van, mert oda el tud menni olyan elfoglalt ember is, aki a temetésre esetleg nem tud szabadnapot kivenni, de így ő is le tudja róni a tiszteletét. Általában 18 órakor kezdődik, és egész éjjelig lehet menni gyertyát és füstölőt gyújtani.

Japánban, ahol a hiányzást nagyon szigorúan veszik, a dolgozók és diákok számára automatikusan egy nap szabadnapot biztosítanak, ha temetésre mennek. De nyilván helyzettől függően dönthet úgy az illető személy, hogy csak az esti virrasztásra megy el.

Az ismerősök ezek szerint folyamatosan érkeznek, de nem feltétlenül maradnak ott a temetés teljes ideje alatt. Hogyan zajlik a temetés a család számára?

A szűk család ott alszik a *ceremony hall*-ban, mivel az épületben hotelszerű szobák és étkező is található, mert reggel korán kezdődik a szertartás, utána pedig elszállítják a holttestet a ham-

vasztóba, onnan ismét vissza a *ceremony hall*-ba, és ekkor szokás megrendezni a *shonichi*¹⁰ 初日 szertartást, amivel kezdetét veszi a 49 napos mély gyász időszaka.

Tehát egy éjszakát és két napot tart az egész szertartás.

A koronavírus járvány terjedése óta hallom, hogy van olyan hely, ahol létszámot szigorítottak, sőt volt olyan gyászoló család, aki nem is rendezett szertartást. Lakóhely, *ceremony hall* és család-függő, ki hogyan alkalmazkodik a koronavírus adta helyzethez.

Egyszer beszélgettem kisgyermekes barátnőmmel apósa temetéséről, és kérdeztem, hogyan lehet ezt kicsi, rohangáló, egy helyben megülni képtelen gyerekekkel végigcsinálni? Azt mondta, hogy Japánban nagyon elnézőek a kisgyermekes családokkal, és segítenek mindenben. Az sem probléma, ha a gyerek szaladgál a ceremónia alatt, egyáltalán nem várják el tőle, hogy végig csendben és ülve maradjon. Azt mondta, ő jobban elfáradt, mint a gyerekei. Nem a gyerekek a probléma.

Hogyan zajlott a temetés a ti esetetekben?

Idén, miután anyósom elhunyt, megrendeztük a temetését. A férjem az elsőszülött fiú.¹¹ Régen a hagyomány szerint az elsőszülött fiú örökölt mindent és ezért cserébe ő gondoskodott a szülők-ről, beleértve a temetést is.

Ezt a hagyományt még sok családban követik, a *chōnan*-ra 長男 több felelősség hárul a szülők ellátásában, a család nevének továbbvitelében, és jó hírének megőrzésében.

Ha jól értem, ezek szerint sokan tartják magukat a régi hagyományokhoz.

Ismerek japán anyákat, akik még most is beleépítik a nevelésbe ezt a fogalmat, hallottam már játszótéren, hogy „Te *chōnan* vagy, viselkedj ehhez méltóan”.

Vannak helyzetek, például, ha a legidősebb fiú külföldre költözik, amikor átveheti ezt a szerepet a fiatalabb fiútestvér, vagy lánytestvér is. Illetve ahol csak lánygyermek született, ott az elsőszülött lányé¹² lesz ez a szerep.

Törvényileg, ha jól tudom, már nincs megkülönböztetés a testvérek között, de Japánban erősen élnek a hagyományok.

A mi családuink igazából már nem volt ennyire hagyományos, nemes egyszerűséggel azért alakult így a helyzet, mert mi egy házban laktunk anyóssal.

Mennyire ért benneteket váratlanul a haláleset?

Anyósom a halála előtt kórházban volt, nagyon beteg, így már sajnos fel voltunk készülve, hogy bármikor bekövetkezhet. Egyik éjjel 22 órakor jött a telefon, hogy a férjem azonnal menjen be a kórházba. Ilyen időpontban már nem lehet a buddhista szerzetest és a rokonokat odahívni, de a temetkezési vállalat embere, akit a férjem felhívott, azonnal kiment a kórházba. Ők a japán temetés gyorsasága miatt 24 órás ügyeletben állnak, és azonnal mennek, ha haláleset következik be. A férjem ott rögtön eldönthette, hogy a *ceremony hall*-ba szállítsák az elhunytat, de akkor már a temetés nem láthatjuk, vagy a saját lakásában ravatalozzák fel, ami szintén még élő szokás

10 *Shonichi*, vagyis „első nap”

11 Elsőszülött fiú: *chōnan* 長男

12 Elsőszülött lány: *chōjo* 長女

Japánban. Olyannyira, hogy a szomszéd sarkon álló virágosnál ki van írva, hogy aki a lakásában rendez temetést, szóljon, árulnak ehhez megfelelő virágot.

A férjem úgy döntött, hogy a saját lakásában ravatalozzák fel az édesanyját. Én ébren vártam a férjem, és csak akkor értesültem arról, hogy anyósomat hazaszállították, amikor ő hazaért. Azalatt tért haza, hogy reggel jönnek a rokonok, és a buddhista szerzetes anyósom lakásába. Nem is értettem az egészet, hogy miért hozzánk jönnek? Akkor mondta, hogy itt van félravatalozva. Én, mint európai, akitől a halál és a temetés nagyon távol eső dolog, mivel a nyugati ember szereti ezektől a gondolatoktól távol tartani magát, elkezdtem remegni, és rosszul lettem a gondolatra, hogy hazahozták anyósom testét.

Hogyan reagált a férjed a rosszulletedre?

Mivel kevert házasság vagyunk, de a gyerek közös, mindig át kell beszélni, hogy mikor milyen kultúra hagyományait követjük, és szerencsére a férjem megértő. Én mondtam neki, hogy a 4 éves gyerek nincs erre felkészítve, de még én sem! A gyerek még azt sem tudja, hogy meghalt a nagymamája, én nem akarom őt oda bevinni, sőt én is inkább szeretnék úgy emlékezni rá, ahogy utoljára láttam, mosolygósan, kedvesen. Megértette, így én nem vettem részt aznap az eseményeken.

Mi történt a szertartás során?

Jött az összes családtag, rokon, elbúcsúzni. Ilyenkor egy bizonyos fajta levéllel vizet csepegtetnek a halott szájába. Csodálkoztam, hogy három éves gyereket is hoztak, aki szintén elvégezte ezt a rituálét, és a többi 7-10 éves gyerek is. A rokonok annyit mondtak csak, hogy hozzá vannak szokva. Akkor gondoltam, atyáé, micsoda óriási kulturális különbség!

Én a kisfiamat nem vittem le, de mivel szerettem és tiszteltem anyósomat, mikor mindenki elment, lementem imádkozni. Akkor már egy gyönyörű, fehér, hímzett paplannal volt letakarva. Ahhoz nem nyúltam, de a férjem örült, hogy bementem a helyiségbe, letérdeltem és imádkoztam.

Tehát anyósom a saját lakásában lett félravatalozva a halála utáni első éjjelen. A virrasztásnak az a lényege, hogy a füstölő és a gyertya égjen, ki ne aludjék, mert az mutatja az elhunyt lelkének az utat felfelé a Mennysországba.¹³ Ennek a procedúrának két nehézsége van. Az első, hogy Japánban gyakori a földrengés és tűzveszélyes a gyertya, ha felborul. A másik, hogy a nukleáris családokban¹⁴ nincs elég ember, aki váltsa egymást, hogy mindenki tudjon egy keveset aludni éjjel. A *ceremony hall*-ban rendezett virrasztáson a család elmehet aludni, és az alkalmazottak végzik a felügyeletet, füstölő cserét stb., de nálunk nem voltak alkalmazottak, csak én meg a férjem. Ráadásul anyósom ravatala a másik lakásban, a saját lakásában volt felállítva, így nem is láttunk volna rá. Ezt úgy oldották meg, hogy a férjem kapott egy LED égős gyertyát, ami tűzbiztos, és mondták, hogy ha áramszünet lenne, akkor tegyük bele az elemeket, és világítson az az áram helyreállításáig, mert a gyertyának a halál

13 A buddhizmusban nincs mennyország a keresztény értelemben, viszont van úgynevezett Tiszta Föld (*jōdo* 浄土), amely Amida Buddha (Amida Nyorai 阿弥陀如来/阿彌陀如来, vagy Amida Butsu 阿彌陀佛, vagyis *Amitábhá*) erőfeszítései révén jött létre. Amida Buddhához kötődik a *nenbutsu* (念佛/念仏), vagyis a *Namu Amida Butsu* (南無阿弥陀仏/南無阿彌陀佛) mantrázás gyakorlata. A *shingon* buddhizmusban a mantrája: *amirita teizei kara un-on*・アミリタ・テイゼイ・カラ・ウン, ami az indiai *om amṛta-teje hara hūṃ mantra* japán reprezentálása.

14 A nukleáris család kifejezés a kiscsaládokra utal, vagyis azokra a családokra, akik esetében már nem él együtt több generáció, hanem „csak” a szülők (legyenek akár házasság, vagy élettársi kapcsolatban élők) és kiskorú, vagy még nőtlen/hajadon gyermekeik élnek együtt.

beállta utáni 49. napig folyamatosan égnie kell. A füstölőt úgy oldották meg, hogy egy tűzbiztos dobozban volt egy óriási hosszú, feltekert füstölő, ami 24 órán át ég, tehát napi egyszer kellett csak cserélni. A füstölőnek, ha jól emlékszem, csak a virrasztás éjjelén kellett égnie, utána mikor én mentem imádkozni, akkor csak a szokásos három füstölőt égettük.

A lakásban van egy házi oltár, de aki most hunyt el, annak egy külön háromszintes emelvényt állítanak, külön kap füstölőt, gyertyát, vizet, ételt, virágot. A házi oltár becsukva marad, mert oda még nem kerül be a lelke.

Ez a külön oltár a halál utáni 49. napig felállítva marad.

Tehát anyósomat az első éjjelre a lakásában felravatalozták, a *ceremony hall* emberei meggyújtották a gyertyát, füstölőt, és másnap reggel jött a szerzetes imádkozni. Mikor a buddhista szerzetes jött imádkozni, akkor összeült a család, ő pedig kikérdezte őket, milyen volt az anyósom, milyen tulajdonságai voltak, és ezeket lejegyezte, majd mondta, hogy a templomban kiválasztják számára a halál utáni nevet.

A halál utáni név általában hat vagy annál több *kandzsi* írásjegyből áll, és az elhunyt tulajdonságai, személyisége alapján választják a jelentését.

Az értesítést, hogy milyen *kandzsi*kéből áll az új neve, két nap múlva meg is kaptuk. Ez alapján készítették el a *ceremony hall*-ban a temetéshez a feliratokat, és a házi oltárunkba¹⁵ azt a táblácska¹⁶ alakú ereklyét, ami őt szimbolizálja.

Meddig maradt az elhunyt a saját lakásában felravatalozva?

Az első éjjelre és a következő napra volt csak a lakásban felravatalozva. Aznap minden családtag és rokon odajárult imádkozni és az elhunyt szájába vizet tenni a szent levelekkel, majd utóljára én is lementem imádkozni, és ezután este a *ceremony hall* emberei elszállították a holttestet. Majd megmondták, hogy az általában megszokott két-három naphoz képest öt nap múlva lesz a temetési szertartás, mert zsúfolt a hamvasztó. A város körzetekre van osztva, lakóhely szerint van kijelölt hamvasztó és a mi körzetünkben éppen abban az időszakban sokan hunytak el.

A temetési szertartásra csak a városban élő családtagokat és rokonokat hívtuk meg, a koronavírus járvány miatt a távoli rokonoknak egyértelmű volt, hogy ők telefonon fejezték ki a részvétüket (nem is annyira a távolság miatt, hanem a létszámot a minimumon illetl tartani).

A temetési szertartás ezek szerint már a ceremony hall-ban volt?

Igen, a temetési szertartás a városban lévő *ceremony hall*-ban került megrendezésre.

Mindig van egy úgynevezett „fő gyászoló”, a mi családunk esetében a férjem lett az. A fő gyászoló intézkedik, a többieknek irányában kell a részvétet nyilvánítani, és ő tartja a búcsúbeszédet.

Nekünk, a férjemnek, és a gyerekeknek reggel 8-ra kellett megjelenni, a többi gyászoló 9 órára lett meghívva. Akkor lehetett megtekinteni a koporsóban anyósomat, akit szépen felöltöztettek, és kisminkeltek. A kisfiammal együtt megnéztük a koporsóban, olyan szép volt, mint ha csak

15 A házi oltár elnevezése *butsudan* 仏壇, ami annyit tesz, hogy Buddha oltár. Az eltéréseket az egyes buddhista irányzatokat követő hívők *butsudan*-jaiban elsősorban a benne elhelyezett szobrok vagy képek jelentik. A *shingon butsudán*-ban egy triász kerül a középső részbe: középen Mahāvairocana Buddha (Dainichi 大日), tőle balra Fudō Myōō (不動明王) és jobbra pedig Kōbō-Daishi áll.

16 A táblácska az úgynevezett emléktábla (*rei'i* 霊位), vagy buddhista halotti tábla, halotti emléktábla, vagy lélek tábla (*ihai* 位牌).

aludt volna. Mivel a kisfiamnak nem mondtuk el, hogy meghalt, mert ővele még nem esett erről a nehéz témáról szó, ezért azt mondtam neki, hogy messzire indul a nagymama, azért most alszik, hogy pihenjen. Ne hangoskodjon, nem szabad felkelteni.

10 órára érkezett a szerzetes, és megtartotta a temetési imát, ami nagyjából egy órás volt. Mi székeken ültünk, és hallgattuk. Mikor a szerzetes végzett az imával, a temetési szertartás után felnyitották a koporsót és mindenki, aki ott volt, vágott virágot helyezett el az anyósom teste és arca köré, gyönyörű illatos virágokat, amikkel együtt hamvasztották el később. Aki akart, odaadhatta az anyósomnak a megírt búcsúlevelét is, amit szintén elhelyeztek mellé a koporsóba. Az egyik unokatestvér élt is ezzel a lehetőséggel, így az ő levelét betették a koporsóba. Majd a szerzetes felállt és vele együtt a családból néhány ember is, és átkísérték a koporsót a hamvasztóba. Mi is elmentünk a kisfiammal. A szerzetes elmondott egy rövid imát, majd ezután a már lezárt koporsóra vizet locsoltunk egy fenyőfa ággal. Azután betolták a koporsót az égetőbe.

Japánban alacsony hőfokon égetik a holttestet, hogy a csontok megmaradjanak. Ezért két órán át égetik.

Mi történt azután, hogy a koporsót a hamvasztóba vitték? Hol várakozott a család?

A hamvasztóból visszamentünk a *ceremony hall*-ba, ott volt egy gyász ebéd, egy halotti tor.

Mikor vége lett az ebédnek, a férjemék visszamentek a hamvakért. Én azon a szertartáson nem akartam jelen lenni, mert úgy éreztem, ez már számomra több, mint amit szeretnék elviselni, ugyan is ilyenkor szent pálcikákkal a rokonok egy urnába szedegetik az elhunyt csontjait a hamvak közül.

A kisfiam 4 évesen nem is tudott még pálcikával rendesen fogni, az ételeket is sokszor kiejtette a kezéből, ezért kértem a férjem, ne vigye el, mivel nagy tiszteletlenség, ha leejti a padlóra a nagymama csontjait.

Mindenki nagyon megérett volt, és ezért én, és a kisfiunk ott maradtunk a többi rokonnal a *ceremony hall*-ban. (Ha japán lennék, ott kellett volna lennem mindenképpen, de elfogadták, hogy az én kultúrámban nem szoktuk a halott családtagjaink csontjait szedegetni.)

Milyen módon folytatódott a szertartás ezt követően?

Mikor visszajöttek a hamvasztóból a szép fehérbe csomagolt urnával, akkor a szerzetes ismét egy órás imát tartott. Ez a *shonichi* szertartás, ami a halál bekövetkezte után egy héttel, a 7. napon kerül megtartásra, de sok esetben össze szokták vonni a temetéssel, mert nehéz a rokonokat összegyűjteni.

Az összes japán gyerek szépen ült a helyén, még a 3 éves is, de az én kisfiam nem szokott ahhoz hozzá, hogy órákat üljön és számára „unalmas” imát hallgasson. A végén már teljesen kikészült, hangosan beszélt, és nevetgélt a saját viccein, fordítva ült a székre, a hátával, és a lába it felnyújtotta, és kalimpált, egyszer majdnem felborult székestől, egyszer pedig majdnem fejbe rúgta az unokatestvérét. Nagyon szégyelltem magam, szerettem volna, ha abbahagyja, de tudtam, ha rászólok, még inkább csinálja majd, ezért csak elnézéseket kértem halkán mindenkitől, aztán valahogy vége lett, de én is rettenetesen elfáradtam aznap. Reggel 8-tól tartott a ceremónia kis pihenőkkel délután 16 óráig.

Utána mindenki hazament, és folytatódott a mély gyász, ami a 49. napig tart. A gyász időszak hivatalosan a halál első évfordulója plusz egy hónap után ér véget, de a 49. napig még nem távozik el a lélek, azért az a szigorúbb 7 hét, amikor nem szokás szórakozni.

Mivel a férjem dolgozott, a gyerek óvodában volt, nagyrészt egyedül kellett csinálnom a napi szertartásokat. Ez azt jelentette, hogy minden nap a hátralévő 6 héten keresztül friss ételt kellett vinnem az oltárra, friss virágot biztosítani, ha elhervadt, minden nap gyertyát és füstölőt gyújtani és imádkozni (ugyan én nem kántáltam a buddhista szöveget, mivel nem modern japán nyelven van, és még az átírást is nehéz olvasni, hanem csak a szokásos módon japán ülésmodban összettem a kezem, és fejet hajtottam).

Előfordult olyan nap amikor éppen nem főztem semmi frisset, ezért friss croissant-t és banánt áldoztam az oltárra, de ez nem számított illetlennek, mert az elhunyt ezeket szerette életében.

A buddhista temetkezési és megemlékezési szertartások több részből állnak. Hogyan zajlottak ezek a ti esetetekben?

Megtörtént a névadás, majd a megemlékezési szertartások a 35. és 49. napokon, végül a sírba helyezés. Ezt követi az első *obon* 盂盆¹⁷, ami teljesen más, sokkal díszesebb és szertartásosabb az átlagos *obon*-hoz képest.

Először is a férjem elment a templomba eligazításra, ahol láthatta élőben az elkészítendő oltárt, és kapott leírást rajzokkal, hogy milyen módon kell elkészíteni, de mondta a szerzetes is, hogy a család anyagi és egyéb helyzetéhez igazítva ebből valósítson meg valamit (tehát, akinek nincs pénze, az valahogy kevesebbet, kisebbet, az is jó). A férjem ráért, és mivel anyósom nagyon valóságos volt, így mi a teljes szettet feltettük. Persze, az is igaz, hogy a kisfiunknak nagyon jó szórakozás volt lábakat szűrni a padlízsanba, uborkába, és lovat, ökröt csinálni. A *chōchin*-jaink¹⁸ 提灯 színesen forogtak, tehát azt hiszem, ez a gyerekeknek nagyon szórakoztató, és a szülők is talán emiatt szívesebben csinálják.

A szerzetes minden alkalommal, amikor beszélünk, elmondta, hogy az ősök lelkének az a legüdítőbb, ha a kisgyerekek nevetése csilingel, ezért nem szólunk rá a gyerekekre, mikor az imához használt ülőpárnákból épít és ugrál, vagy hangosan kacagva játszik.

Japánban minden eseményhez van egy adott szabályrendszer a résztvevők számára mind a viselkedésre vonatkozóan, mind a külsőségeket illetően. Említetted, hogy hagyják a gyermekeket úgy viselkedni, ahogy számukra természetes, a körülményekre való tekintet nélkül. A külsőségek, a megjelenés szempontjából vannak szabályok?

Igen, egyenruha, vagyis *formal dress*¹⁹ van, mindenki egyformán van felöltözve. Lehet kapni tízezer jenért olcsót, de akár százezerért márkásat, drágát, tehát a nem tehetősek is tudnak venni nekik megfelelőt, vagy azt is meg lehet tenni, hogy kölcsönkér az ember. Amikor temetésre veszik fel – mert a *foomaru*-t más esetben is lehet viselni –, akkor vagy nem viselsz nőként ékszer, vagy fekete gyöngyöt illik felvenni, amiből akad több tízezer jenes igazi, de persze kagylóhéjból faragott olcsóbb, de szép és elegáns változat is. A hozzáértő persze látja, hogy olcsó, kagylóhéj, nem igazgyöngy, de nem mindenki engedheti meg magának a drága dolgokat.

17 Az *obon* – területől függően – egy júliusban vagy augusztusban tartott, ősi japán rituálék, valamint konfuciusus és buddhista hatásra megszületett, több napos ünnep az ősök szellemeinek tiszteletére. A három napos fesztivál idején a hit szerint az ősök szelleme visszatér a családhoz.

18 *Chōchin*, vagyis papírlámpás.

19 *Fōmaru doresu* フォーマルドレス

Egy ruha szett úgy nézhet ki a hölgyek esetében, hogy egy rövidebb ujjú egyrészes ruha a nyárra, és van fölé egy kabátka, hosszú ujjal a télre. Minden szett egyformán néz ki: legalább könyökig ér, és derékban szűkebb, alul a szoknyarész pedig takarja a térdet, és akkor ehhez képest a design változik. Van, amin egy finom matt fekete csík van, akad amire csipke szegélyt varrnak, vagy fekete flittert, visszafogottan, esetleg egy masni kerül rá. Csak a kicsi dísz az, amiben eltérnek egymástól.

A férfiaknak az öltözet öltöny fehér inggel. A szabásból minden japán látja, hogy nem munkahelyi öltöny, hanem *foomaru*.

A japánok egyenruhája egyébként nagyon ésszerű. Ha a korábban említett szettet nőként fehér gyönggyel, fehér virág-kitűzővel és több ékszerrel veszed fel, akkor esküvőre mehetsz benne. A férfiaknak ugyanaz az öltöny, fehér inggel, esetleg teszel hozzá egy fehér zsebkendőt a zsebbe, és akkor esküvőre is fel lehet venni. Tehát roppant praktikus. A kiegészítők mennyisége és színe határozza meg, hogy temetésre vagy esküvőre viselik. Ha normál minőségűt veszel és nem hízd ki, akkor a *foomaru* egész életedben jó lesz.

Persze mehetsz más öltözetben is, főleg akkor, ha minél lazább rokoni szál fűz az illetőhöz, felvehetsz fekete nyári ruhát is, nem szólnak le, csak legyen az öltözet illendő.

Megmondom őszintén, régebben a *foomaru*-ban mentek a gyerek évzáró és évnyitó ünnepségére is. Ha ballagás, akkor gyász verzióban, mert elgyászolják az elmúlt korszakot, és évnyitóra pedig a fehér kiegészítővel, mert ünnep. Amikor *shintō* 神道 áldásra viszed a gyermeked, oda is felveheted, fehér ékszerekkel például. Bárhova, ami ünnep.

Manapság viszont a legtöbb anyuka inkább nadrágot választ, ami egyszerűbb viselet, mint a szoknyára vigyázni, színekben is már teljes kavarodás van, lazulnak a szabályok. Már mennek fekete, fehér, szürke, sötétkék kombinációban is, tehát az iskolákhoz kötődő események és esküvők, sőt akár más ünnepi események esetében is fellazultak a szabályok, de a temetés maradt a régi, az a legkötöttebb.

A gyermekek esetében más a helyzet. 3 éves korig abban viszed temetésre a gyereket, amiben akarod, nem nézi senki. Óvoda, általános iskola, alsó-középfiskola, felső-középfiskola idején, tehát amíg el nem éri a gyermek a felnőtt kort, a temetésre az iskolai, óvodai egyenruhájában viszik, legyen akármilyen színű. Tehát, ha piros az egyenruha, akkor pirosban, mert az a hivatalos egyenruhája. A mi gyermekünk 4 éves volt a temetésen, és az egyenruhájában vittük, ami zöld, és az egysapkában, mert ahhoz van fekete nadrágja, fekete cipője. Az óvodai fellépéseken is egyenruhában vannak.

Az egyik dédunoka tarka rövid szoknyában jött, de mivel az az iskola hivatalos ruhája, így senki sem nézett rá furcsán.

Az első *obon*-kor például, a leírásban az volt, hogy a gyerekek legyen a nyári egyenruhájában.

Én személy szerint imádom az egyenruhákat, mert nem kell gondolkodni, tépelődni, és se túl, se alul nem tudsz öltözni.

Szerteágazóbbnak tűnik a kérdés, mint elsőre gondolná az ember. Mennyire van benne a japán hétköznapokban a halállal, a temetkezéssel való foglalkozás?

A japán esti híradások ismét foglalkoznak a temetéssel, ezúttal az üzleti lehetőségek oldaláról. Japánban ezt *Ending business*-nek²⁰ hívják. Ez az új elnevezése a temetkezési vállalkozásoknak - divatosabb, kellemesebb így hívni.

Legutoljára arról számoltak be, hogy egyre többen hunynak el az előregedett társadalomban, és egyre több család választja a szűk, meghitt, családi temetést, amin csak kevés ember vesz részt. Ez részben a koronavírus, részben anyagiak, részben a társadalmi elszigetelődés jele.

A *ceremony hall*-okat a városközpontokban rendezik be, hiszen oda a legegyszerűbb a közlekedés. Az új helyeket bezárt éjjel-nappali üzletek, vagy bezárt benzinkutak épületébe is berendezik, mivel a parkoló máris adott, a mosdók kiépítve, valamint akadálymentesítettek,²¹ így a toloszékes látogatók számára is elérhetőek. Ezen felül ezeken a helyeken elég a koporsó körül pár székek elhelyezése, könnyen alkalmassá tehetők a kifejezetten szűk létszámú temetésekhez. Csak át kell rendezni őket. Ha építenének egy teljesen új épületet, az négyszer több pénzbe kerülne, mint megvenni és átalakítani egy ilyen korábban használt épületet.²²

Ez az új business trend a temetési üzletben.

Egy nyugati számára különös, hogy a televízióban ilyen jellegű hírek is teret kapnak. Miről lehet még a televízióból is tudást szerezni Japánban?

Másik hír, hogy Tokióban és a körülötte található régiókban nagyon zsúfoltak a hamvasztók, ami miatt általában legalább 3-5 napot kell várni a halál beállta és a hamvasztás között.

Ezt új business-szel segítik, ami azt jelenti, hogy régi hoteleket átalakítanak temetési hotelekké. A családtagok ott megszállhatnak, és akármikor átmehetnek az elhunythoz, akit speciális környezetben ravataloznak fel a hamvasztásig. Így nem kell elválni tőle, de pihentető, mivel egy hotel. (Ilyen esetben a hotel már csakis temetési hotelként működik.)

Sok japán lakásban már nincs hely, mód, az elhunytat felravatalozni, és így több nap is rendelkezésre áll, hogy mindenki elbúcsúzzon tőle, aki szeretne.²³

Csak hírműsorokból szereznek a japánok tudomást a temetkezési vállalkozások, szokások változásáról, vagy más forrásokban is megjelenik a téma?

Léteznek *ceremony hall* reklámok is, amik a műsorok közti reklámidőkből lejátszásra kerülnek a televízióban, vagy online is elérhetőek.²⁴ Magyarázó filmeket is készítenek, hogy a hozzátartozók könnyen felkészülhessenek arra, hogy mivel jár egy temetési szertartás, vagy milyen feladatokkal kell számolnia annak, aki elveszíti a hozzátartozóját.²⁵

Mindenki vallásos temetési szertartást kér, vagy akadnak olyanok is, akik már eltérnek a hagyományoktól?

21 *Baria furii* バリアフリー

22 *Kansai Terebi* 関西テレビhírműsora 2022. október 4.

23 *Kansai Terebi* 関西テレビhírműsora 2022. október 4.

24 Például: 小さなお葬式TVCM 「今の世の中に・コールセンター」 篇 URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SkBSZfC-URA> [utolsó letöltés: 2023. május]

25 Ilyen magyarázó film például: 小さな火葬式(直葬) ご説明動画 【小さなお葬式 公式】 URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZtJgKpPkW9E> [utolsó letöltés: 2023. május] Ebben a videóban látni, hogy egy évben 365 nap, 24 órás telefonos ügyelet van, és hogy a halál beálltától számítva 30 perc múlva kimennek. A felvételen a lakásban ravatalozták fel az elhunytat. Van rá lehetőség, hogy nincs külön temetési szertartás, rövidebb és olcsóbb, ha egyből *kasōshiki* (火葬式 hamvasztás) van, ott búcsúznak el a halottól, és átutorják a megelőző *osōshiki* (お葬式 temetés) ceremóniát.

Vannak már olyanok, akik nem akarnak *otera-hoz*²⁶ お寺 tartozni, és végigcsinálni azt a rengeteg megterhelő ünnepet sem. Számukra választható a temetésen vallásmentes verzió.²⁷ Egy ilyen temetésen fényképeket mutatnak az elhunytól, mesélnek róla, a kedvenc ételeit ajánlják fel a számára, a kedvenc zenéi szólnak, és nincsen a többször egy órás buddhista kántálás sem. Most már egyre több japán tartja megterhelőnek azt a teljes szertartást, amit mi végigcsináltunk anyósomnak. Erőteljesen terjed, hogy kihagyják a buddhista szertartásokat, a temetést, és csak a hamvasztóban van kis szertartás.

Irodalomjegyzék

- Bowring, Richard. 2008. *The Religious Traditions of Japan: 500–1600*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Gablankowska-Kukucz, Jolanta. 2015. „Initiation Rituals in Shingon and Tibetan Buddhism.” *The Polish Journal of the Arts and Culture New Series* 2: 7–28.
- Green, Ronald S. 2017. „The Shingon Ajikan, Meditation on the Syllable ‘A’: An analysis of components and development.” *The Matheson Trust*: 1–33.
- Gyōnen. 1990. „The Essentials of the Eight Traditions.” *The Essentials of the Eight Traditions/The Candle of the Latter Law*. By Gyōnen and Saichō. Translated by Leo Pruden. BDK English Tripiṭaka Translation Series. Berkeley, CA: Numata Center for Buddhist Translation and Research.
- Hakeda, Yoshito S. 1972. *Kūkai: Major Works*. New York: Columbia University Press
- Hidas Gergely. 2014. „Two dhāraṇī prints in the Stein Collection at the British Museum.” *Bulletin of SOAS* 77(1): 105–117. <https://doi.org/10.1017/S0041977X13001341>
- Inagaki, Hisao. 1992. *A Dictionary of Japanese Buddhist Terms with Supplement. 5th Edition*. California, Berkeley: Stone Bridge Press.
- Kiss Mónika. 2016. „Buddhist Ancestor Worship at Home through the Sacred Place of the Butsudān ~ Faith at Home ~.” In: Hamar I. and Takami I. (eds.) *Faith in Buddhism*. Budapest: Institute for East Asian Studies, Eötvös Loránd University: 219–230.
- Kiyota, Minoru. 1978. *Shingon Buddhism: Theory and Practice*. Los Angeles-Tokyo: Buddhist Book International.
- Matsunaga, Yūkei and Pruden, Leo. 1969. „Tāntric Buddhism and Shingon Buddhism.” *The Eastern Buddhist New series* 2(2): 1-14.
- Matsunaga, Yūkei. 1990. „Esoteric Buddhism: A Definition.” *Bulletin of the Research Institute of Esoteric Buddhist Culture 1 (Special Issue: Mikkyo: Kobo Daishi Kukai and Shingon Buddhism*. Ed. by Yūkei Matsunaga et al.): 23–40.
- Nelson, Andrew N. 1997. *The New Nelson Japanese-English Character Dictionary*. Revised edition. Tuttle Publishing.

26 Templom vagy kolostor.

27 Erről a témáról egy oktató videó. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qwDIPWvKTT8> [utolsó letöltés: 2023. május]

- Nelson, John. 2008. „Household Altars in Contemporary Japan: Rectifying Buddhist „Ancestor Worship” with Home Décor and Consumer Choice.” *Japanese Journal of Religious Studies* 35(2): 305–330 <https://doi.org/10.18874/jjrs.35.2.2008.305-330>
- Rambelli, Fabio. 2010. „Home Buddhas: Historical Processes and Modes of Representation of the Sacred in the Japanese Buddhist Family Altar.” *Japanese Religions* 35 (1-2): 63–86.
- Sharf, Robert H. 2001. „Visualization and Mandala in Shingon Buddhism.” In: R.H. Sharf and E.H. Sharf (eds.) *Living Images: Japanese Buddhist Icons in Context*. Stanford University Press: 151–197.
- Sharf, Robert H. 2003. „Thinking through Shingon Ritual.” *Journal of the International Association of Buddhist Studies* 26(1): 51–96.
- Skilton, Andrew. 1997. *A buddhizmus rövid története*. Budapest: Corvina Kiadó.
- Varrók Ilona. (főszerk.) 2015. *Japán-magyar nagyszótár / 日本語 ハンガリー語大辞典*. Japán Stúdiumok Alapítvány.
- Yamasaki, Taiko. 1988. *Shingon: Japanese Esoteric Buddhism*. Boston and London: Shambhala.

Forrásként használt temetkezési vállalkozások

- 大の葬祭 Dainososai Co., Ltd. 株式会社 大の葬祭 〒879-7102 大分県豊後大野市三重町菅生431-204 URL: <https://www.oono-sousai.co.jp/> [utolsó letöltés: 2023. május]
- 東京都千代田区五番町5-1 JS市ヶ谷ビル2F URL: <https://eitaikuyo.jp> [utolsó letöltés: 2023. május]
- ハカシル 株式会社サルソニード 〒102-0076
- ライフフォワード株式会社 東京都港区南青山1-1-1 新青山ビル西館 14F URL: <https://www.eranda.jp/column/3245> [utolsó letöltés: 2023. május]
- いい葬儀 Ii Sogi 株式会社鎌倉新書 <https://www.e-sogi.com/> [utolsó letöltés: 2023. május]
- 北のお葬式株式会社 ワンウォーク MEMORU HOLDINGS, Inc. 〒065-0041 北海道札幌市東区本町1条11丁目1-1 URL: <https://sohshiki.jp/blog/463-2/> [utolsó letöltés: 2023. május]
- ティアの葬儀 Tear Co., Ltd. 〒462-0841 愛知県名古屋市中区黒川本通三丁目35番地1 URL: <https://www.tear.co.jp/> [utolsó letöltés: 2023. május]
- 株式会社よりそう Yoriso.Co.Ltd. 〒141-0031 東京都品川区西五反田2-11-17 HI西五反田ビル 4F URL: <https://www.yoriso.com/sogi/> [utolsó letöltés: 2023. május]

Shin-gon – a szerző kalligráfiája